

מבחן מסכם

הנחיות למבחן:

לפניכם שלושה טקסטים העוסקים בשפות.
קראו כל טקסט בנפרד, ולאחר מכן ענו על השאלות העוסקות בטקסט הזה.
קראו כל טקסט בצורה מעמיקה, והשיבו על כל השאלות ברצינות רבה
ובתשומת לב.
הקפידו על ניסוח בהיר בכל התשובות.

בהצלחה!

טקסט 1

קראו את הטקסט שלפניכם וענו על השאלות אחריו.

השפה הסודית של השימפנזים

ד"ר יונת אשחר | מכון דוידסון, 21 ביוני 2022

מחקר חדש: השפה והתקשורת הקולית של שימפנזים מורכבת ומובנית הרבה יותר משחשבנו. הממצאים עשויים לשפוך אור על האבולוציה¹ של השפה האנושית

פס' 1 שפת בני האדם יחידה במינה בעולם החי. לא מדובר רק באוצר המילים הגדול וביכולת שלנו לבטא הברות וצלילים רבים ושונים. הדבר שהופך את השפות של בני האדם למיוחדות הוא בעיקר הצירופים המורכבים של הברות למילים ומילים למשפטים, ועל ידי כך יצירה של אין-ספור רצפים שונים, שכל אחד מהם בעל משמעות משלו.

פס' 2 הצירופים אינם אקראיים², כמובן – התחביר של כל שפה מכתוב אותם. בעזרתם אנחנו יכולים לספר על אירועים בעבר, לתכנן את העתיד או להמציא דברים שלא היו מעולם.

פס' 3 לשום חיה אין שפה סימבולית³ כמו של בני האדם, עם אוצר מילים גדול שבו כל מילה מבטאת חפץ או רעיון. ואולם מחקרים הראו שבעלי חיים מסוימים יכולים ללמוד מילים רבות ולהבין חלקית לפחות את משמעותן. למשל, כלבת רועים בשם צ'ייסר זכרה את השמות של יותר מאלף בובות וצעצועים וידעה לשייך כל בובה לשם המתאים. היו גם קופי אדם שלמדו כמה מאות מילים ויכלו לתקשר באמצעות שפת סימנים או הצבעה על סמל מסוים. אך כל אלה היו חיות שעברו הכשרה מיוחדת בידי בני אדם. בטבע בעלי חיים אינם מתקשרים בשפה סימבולית.

פס' 4 במקום זאת יש לבעלי החיים רשימה מוגבלת למדי של קולות שהם מסוגלים להשמיע, ולרוב הם אינם מצרפים אותם זה לזה בדרכים בעלות משמעות. יוצאי דופן הם ציפורי השיר וגם הלווייתנים, שמחברים שירים שמורכבים משורה של הברות שונות, החוזרות על עצמן בצירופים שונים. אלא שלא נראה שלשירים האלה יש משמעות סימבולית: ההברות השונות אינן מציינות רעיונות או חפצים שונים, והחיבור שלהן בצורה חדשה אינו מעביר מידע חדש.

פס' 5 אומנם יש כמה בעלי חיים אחרים שתועדו כשהם מצרפים כמה קולות יחדיו ליצירת רצפים – אך גם אלו משמיעים רק "משפטים" בודדים, שרחוקים מהמורכבות ומהמגוון של השפה שלנו. אפילו לבעלי החיים הקרובים אלינו

ביותר, קופי האדם, יש מערכת תקשורת קולית מצומצמת למדי – כך לפחות חשבנו.

פס' 6 במחקר חדש חוקרים מגרמניה קוראים תיגר על ההנחה הזו. החוקרים ביצעו בדיקה מעמיקה על הקולות שמשמיעים שימפנזים וגילו ששפתם מורכבת יותר מכפי שהיה ידוע עד כה. החוקרים מצאו כ-390 צירופים, שכל אחד מהם מורכב משני סוגי קולות לפחות. הצירופים הראו סימנים לסדר מועדף של הקולות, ולצירופים הייררכיים – כלומר "משפט" של שני קולות בתוך צירוף ארוך יותר של שלושה או ארבעה קולות. אומנם החוקרים עדיין אינם יודעים מה המשמעות של כל משפט כזה, אך הצירופים הרבים מראים שהתקשורת הקולית של קרובינו השימפנזים עשירה וגמישה הרבה יותר ממה שחשבנו.

פס' 7 צפייה בבעלי החיים בסביבתם הטבעית חושפת מורכבות שלא הייתה ידועה עד כה בדרכים שבהן הם מתקשרים, הוסיף סדריק ז'יראר-בוטוז, שהוביל את המחקר. ייתכן מאוד, אומרים החוקרים, שמינים אחרים מציגים גם הם תקשורת מורכבת, והם עדיין לא התגלו.

פס' 8 המחקר אינו רק חושף פרטים רבים על התקשורת של בעלי החיים הקרובים אלינו ביותר – החוקרים מקווים שהוא ישפוך אור גם על האבולוציה של השפה שלנו. "תחביר הוא סימן היכר של שפה אנושית", אמר אמיליאנו זקרלה, שהוביל את המחקר עם ז'יראר-בוטוז, "וכדי ללמוד על המקור של היכולת האנושית הזו, אנחנו צריכים להבין איך בנויה התקשורת הקולית של פרימטים⁴ שאינם בני אדם".

1. אבולוציה: התפתחות.
2. אקראי: מקרי, לא מתוכנן.
3. שפה סימבולית: שפה שבה לכל מילה יש משמעות (סימבולי – סמלי, דבר שמבוטא באמצעות סמלים, מילים, צלילים, ציורים וכד').
4. פרימטים: סדרה במחלקת היונקים הכוללת מיני קופים, קופיפים, קופי אדם וכן האדם.

(השאלות בעמוד הבא)

1. לפי הטקסט, מה מיוחד בשפת השימפנזים? (6 נק')

- השפה שלהם מורכבת מאוצר מילים גדול לעומת שאר בעלי החיים.
- יש להם מגוון רחב מאוד של קולות שהם מסוגלים להשמיע.
- יש להם שפה סימבולית בדומה לשפת בני האדם.
- השפה שלהם מורכבת ומכילה צירופים רבים.

2. לפניכם טבלה המשווה בין שפה אנושית לשפת החיות. הקיפו בשתי העמודות השמאליות את התשובות הנכונות על פי הטקסט. (6 נק')

תבחינים	שפה אנושית	שפת החיות
אוצר מילים	גדול מאוד / די מצומצם	גדול מאוד / די מצומצם
היכולת לבטא הברות וצלילים שונים	מפותחת מאוד/מוגבלת מאוד	מפותחת מאוד/מוגבלת מאוד
היכולת ליצור אין-ספור רצפי מילים	מפותחת מאוד/מוגבלת מאוד	מפותחת מאוד/מוגבלת מאוד
שפה סימבולית	כן / לא	כן / לא

3. בפסקה 3 מוצגות שתי דוגמות:

"כלבת רועים בשם צ'ייסר זכרה את השמות של יותר מאלף בובות וצעצועים וידעה לשייך כל בובה לשם המתאים. היו גם קופי אדם שלמדו כמה מאות מילים ויכלו לתקשר באמצעות שפת סימנים או הצבעה על סמל מסוים".

איזו טענה באות שתי הדוגמות הללו לחזק? (6 נק')

- כלבים וקופי אדם יכולים ללמוד שפה סימבולית, כמו שפת בני האדם.
- לכלבי רועים יש יכולת מפותחת לרכישת שפה.
- בעלי חיים יכולים ללמוד מילים רבות ולהבין את משמעותן.
- כלבי רועים וקופים הם אינטליגנטיים יותר מציפורי שיר.

4. במה שונה שפת ציפורי השיר והלווייתנים מהשפה של שאר בעלי החיים? (6 נק')

- ציפורי השיר והלווייתנים יוצרים צירופים המורכבים מצלילים שונים.
- לציפורי השיר וללווייתנים יש אוצר מילים גדול ביחס לשאר בעלי החיים.
- לציפורי השיר וללווייתנים יש יכולת להפיק צלילים שונים.
- ציפורי השיר והלווייתנים יוצרים צירופים בעלי משמעות סימבולית.

5. בפסקה 6 מוצג מחקר. השלימו את הפרטים על המחקר. (6 נק')

נושא המחקר:

ממצאי המחקר:

מסקנת החוקרים:

6. לפניכם משפט מכותרת המשנה ובו צירוף מודגש:

"הממצאים עשויים לשפוך אור על האבולוציה של השפה האנושית".

מה משמעות הצירוף "לשפוך אור"? (6 נק')

- לטשטש, לערפל
- לערער, לפקפק
- לבסס, לחזק
- להסביר, להבהיר

7. לפניכם משפט מפסקה 6 ובו צירוף מודגש:

"במחקר חדש חוקרים מגרמניה קוראים תיגר על ההנחה הזו".

מה משמעות הביטוי "קוראים תיגר"? (6 נק')

- החוקרים תומכים בהנחה זו.
- החוקרים מתלבטים בנוגע להנחה זו.
- החוקרים מתנגדים להנחה זו.
- החוקרים מפרסמים הנחה זו.

טקסט 2

קראו את הטקסט שלפניכם וענו על השאלות אחריו.

דברים שרק תינוקות יודעים

ערן דינר | דה מרקר, 16 במאי 2017

פס' 1 "נהגתי להתלוצץ שאני מדבר צרפתית כמו ילד בן שלוש, עד שפגשתי פעוט צרפתי בן שלוש ולא הצלחתי לנהל איתו שיחה בסיסית", התוודה הסופר האמריקאי ויליאם אלכסנדר במאמר שפרסם ב'ניו יורק טיימס', ובו תיאר את מאמציו הכושלים ללמוד צרפתית.

פס' 2 מבוגרים רבים שניסו ללמוד שפה שנייה¹ (כגון אנגלית, צרפתית או ערבית) יכולים בוודאי להזדהות עם תחושת התסכול הזו. למרות היכולת לרכוש אוצר מילים חדש ולשנן כללי דקדוק, ואף שהם מצוידים בידע מוקדם על המבנים האופייניים לשפה, ייכשלו רבים בניסיון לרכוש שפה חדשה בגיל מבוגר ולא יצליחו להגיע לרמה של דובר מקומי.

פס' 3 לעומת זאת תינוקות לומדים שפה בזמן קצר יחסית, והם עושים זאת בלא צורך בתהליך הוראה שיטתי ומאורגן. בגיל שישה חודשים הם כבר מזהים את הצלילים של השפה שלהם, בגיל שנה רבים מהם כבר מפיקים מילים ראשונות, ועד גיל שלוש הם כבר מסוגלים לפטפט עם הוריהם. איך הם עושים זאת? האם הם מצוידים בכלים מולדים שמאפשרים להם ללמוד שפה? מדוע למבוגרים קשה כל כך להשתמש באותם כלים כדי ללמוד שפה שנייה?

פס' 4 שאלות אלו מעסיקות בלשנים², חוקרי מוח ופילוסופים מאות שנים, כי הן נוגעות במשהו שייחודי לבני אדם: היכולת ללמוד לדבר. בעשרות השנים האחרונות התשובות לשאלות אלה מגיעות בעיקר מבלשנים שסבורים שחוקי הדקדוק של כל השפות טבועים במוחותיהם של תינוקות ומאפשרים להם ללמוד שפה במהירות. על פי הבלשנים הללו, המערכת הזו היא מערכת מולדת, שאיתה נולדים כל התינוקות בעולם. הבלשנים מאמינים שלמבוגרים קשה ללמוד שפה שנייה בשל העובדה שהמערכת הזו אינה זמינה עבור הדוברים בגיל מבוגר יותר.

פס' 5 אולם בשנים האחרונות התפיסה הזו מתערערת, וגישות חדשות מציעות הסברים חדשים לתהליך רכישת השפה אצל תינוקות. אחת החוקרות הישראליות המערערות על התפיסה שהיכולת ללמוד שפה היא יכולת מולדת היא ד"ר ענבל ארנון, בלשנית, פסיכובלשנית³ ופסיכולוגית התפתחותית מהאוניברסיטה העברית. לדבריה, תינוקות וילדים אינם

לומדים שפה על פי כללים מולדים הטבועים במוחותיהם, אלא משתמשים בכלים קוגניטיביים⁴ ובמנגנוני למידה מתוחכמים כדי לפענח את חוקי השפה שהם שומעים.

פס' 6 לדברי ד"ר ארנון, הרעיון הבסיסי הוא שילדים אוספים לעצמם מאגר דוגמות של שפה – מילה, שתי מילים, צליל – שקשורות למשמעות או לסיטואציה שבה הם שמעו אותן, ומתוך המאגר הזה הם מתחילים להבין את המבנים המופשטים של השפה. מאחר שילדים אינם יודעים בהתחלה מה הגבולות של מילים בשפה מדוברת, הם לומדים באופן טבעי לא רק ממילים בודדות, אלא גם ממקבצי מילים גדולים יותר. למשל, ילדים מפיקים צירופים כגון "לא בא לי" או "את זה" לפני שהם מבינים שהם מורכבים מכמה מילים. לפי גישה זו, תינוקות כנראה נולדים עם יכולת למידה מופלאה שמאפשרת להם ללמוד שפה, אם כי יכולת זו אינה ייחודית ללמידת שפה, והיא יכולה לשמש גם בתחומים אחרים.

1. שפה שנייה: שפה שאינה שפת האם של הדובר.
2. בלשן: חוקר בתחום הלשון.
3. פסיכולוגיה: חקר התהליכים הפסיכולוגיים הקשורים ברכישת שפה ובשימוש בשפה.
4. קוגניטיבי: שכלי, שקשור לחשיבה.

8. כותרת המאמר היא "דברים שרק תינוקות יודעים".

למה מתכוון הכותב? (6 נק')

- לחקות מבוגרים
- לבכות וליילל
- ללמוד שפה במהירות
- לפתח את אוצר המילים

9. לפניכם טבלה המשווה בין רכישת שפה שנייה בקרב מבוגרים לרכישת שפה בקרב

תינוקות. הקיפו בשתי העמודות השמאליות את התשובות הנכונות על פי הטקסט.

(6 נק')

תבחינים	מבוגרים	ילדים
ידע מוקדם על השפה	יש / אין	יש / אין
משך הלימוד	רב / קצר	רב / קצר

אופן הלימוד	שיטתי ומאורגן/מנגנון מולד	שיטתי ומאורגן/מנגנון מולד
מה כולל הלימוד?	מילים ודקדוק/תבניות ורצפים	מילים ודקדוק/תבניות ורצפים

10. במה שונה גישתה של ד"ר ארנון מגישתם של בלשנים קודמים? (6 נק')

- לפי גישתה, תינוקות רוכשים שפה במהירות בזכות חוקי דקדוק שטבועים במוחם מלידה.
- לפי גישתה, תינוקות וילדים טובים יותר ממבוגרים בזכירת מילים ובשינון כללי דקדוק.
- לפי גישתה, אין הבדל מהותי בין רכישת שפה שנייה בקרב מבוגרים ובין רכישת שפה בקרב תינוקות.
- לפי גישתה, תינוקות וילדים משתמשים במנגנוני למידה ייחודיים לפיענוח תבניות ורצפי מילים שהם נחשפים אליהם.

(המשך בעמוד הבא)

טקסט 3

קראו את הטקסט שלפניכם וענו על השאלות אחריו.

אימא חדשה, הבלוג של יעל

יעל אבינרי | בלוג אישי, 1 ביולי 2022

פס' 1 "בא" (אבא), "ממממא" (אימא), "בבה" (במבה), "אוי" (אור), "לא צה" (לא רוצה) – איזה אושר! דור, התינוקת שלנו מדברת!

פס' 2 כמה חיכינו למילותיה הראשונות של דור, והינה זה קורה! קצת אחרי גיל שנה התחילה דור למלמל ואחר כך לדבר. קשה לי לתאר את עוצמת האושר שלי ושל אורי בעלי – אנחנו ממש יכולים לשוחח עם הקטנטונת שלנו, ולהבין מה היא חושבת ומה היא מבקשת מאיתנו.

פס' 3 כהורים צעירים לילד ראשון היה לנו קצת קשה להתרגל להורות. בעיקר תסכל אותנו שלא הבנו מה דור רוצה, למה היא בוכה – האם כואב לה משהו? האם היא רעבה? האם היא פוחדת? נאלצנו ללמוד לפענח את הבעות הפנים של דור ואת שפת הגוף שלה כדי להבין מה היא אומרת לנו. לאט לאט למדנו לפענח את הבכי שלה ואת המלמולים המתוקים והצלחנו ליצור תקשורת בסיסית, אבל היום, כשדור כבר יודעת לומר כמה מילים, הכול הרבה יותר קלללל.

פס' 4 היום אנחנו יודעים שכשדור אומרת 'אדו' היא רוצה את הכדור הצבעוני, כשהיא רעבה ומבקשת 'פשי' היא מתכוונת לציפס, ו'פיש' היא כמובן פיצה (: אבל המילה הכי משמחת שדור אומרת (זו גם המילה שהכי לא ברור לי איך היא נוצרה) היא 'אפטי' – בשפה של דור זה אני אוהבת אותך! איזה אושר (:

פס' 5 כהורים צעירים אנו עוקבים בהשתאות ובפליאה אחר תהליך רכישת השפה של דור. אנו צופים בתהליך ונוכחים לדעת שדור רוכשת שפה בקלות ובמהירות. היא מאזינה לנו כל הזמן, אוספת מילים וצירופים, מחקה את השפה שהיא נחשפת אליה, ולכן אנו מקפידים לדבר אליה כאל אדם מבוגר ולא במילים משובשות שלפעמים משתמשים בהן בשיח עם תינוקות. לא פעם אני תוהה מאיפה כל הידע של דור בשפה העברית? איך היא מצליחה ללמוד כל כך הרבה מילים? לפני כמה שנים למדתי קורס בערבית באוניברסיטה, הרגשתי שלמידה של שפה היא משימה מאתגרת מאוד, ובכל זאת – דור הפצפונת מצליחה בה באופן מעורר התפעלות. כשדורצ'וק תגדל קצת היא תוכל לחבר מילים למשפטים, תכיר את התחביר של השפה ואת אוצר המילים, ואף תדע להבחין בין משפטים משובשים למשפטים

תקינים. אין לי ספק שלדור שלי (כמו לכל התינוקות בעולם) יש יכולת מופלאה ללמוד שפה, יכולת שמבוססת על השיחות שלה איתנו, עם סבא וסבתא שלה, ואפילו עם חברים מהגינה הציבורית. המפגשים האלה מאפשרים לה ליצור מאגר של מילים וצירופים, וכך היא רוכשת את הדיבור בקלות.

פס' 6 כדי לעזור לדור לפתח ולשכלל את השפה שלה אנחנו מדברים איתה בכל הזדמנות – בעלי ואני שואלים אותה שאלות (גם כשהתשובות שלה נמסרות בגיבריש מתקתק), מתארים במילים כל מה שאנחנו עושים, קוראים לה ספרים, ויותר מכול – משתדלים להיות איתה בלי לברוח לאינסטגרם או לטיקטוק. אין לי ספק שהסביבה שבה דור גדלה ומתפתחת משפיעה על התפתחות השפה שלה, לכן אנחנו משתדלים לחשוף אותה לשפה עשירה ואיכותית, ולהימנע משפה דלה ומשובשת. ברור לנו שהסביבה הלשונית שדור חשופה אליה קריטית להתפתחות השפה שלה. השפה של דור מתפתחת בכל יום, ואני מצפה בכיליון עיניים לשמוע אילו "פנינים" היא תמציא מחר:

11. לפי הבלוג, מה מסייע לדור ללמוד שפה בקלות ובמהירות?
סמנו את **כל** התשובות הנכונות. (6 נק')

- יש לה מנגנון מולד ייחודי לרכישת שפה.
- היא מחקה את השפה שהיא נחשפת אליה.
- היא אוספת מילים וצירופים מהסביבה שלה.
- היא נבונה בצורה יוצאת דופן, ולכן קל לה ללמוד שפה.

12. המילים "אבא", "אימא", "במבה" הכתובות בפסקה 1 בסוגריים, הן – 6)
(נק')

- הבהרה
- הערת אגב
- תרגום
- פירוט

13. כיצד לדעתכם הייתה מגיבה ד"ר ארנון (טקסט 2) על הבלוג של יעל אבינרי?
האם היא הייתה מסכימה עם ההסברים של יעל או שמא מתנגדת להם? הסבירו
את תשובתכם. (8 נק')

14. טקסט 1 וטקסט 2 הם טקסטים שמטרתם למסור מידע, ואילו טקסט 3 הוא בלוג אישי. הכתיבה של בלוג אישי שונה מהכתיבה של טקסט מידע. מה מאפיין את הכתיבה בבלוג של יעל, אימא של דור? כתבו שני מאפיינים שונים של כתיבתה, וצטטו מהבלוג דוגמה לכל אחד מהמאפיינים שכתבתם. המאפיינים יכולים להיות קשורים לסגנון הכתיבה ולתוכן היומין. (8 נק')

מאפיין ראשון וציטוט:

מאפיין שני וציטוט:

15. בפסקה 5 כתוב:

"כהורים צעירים אנו עוקבים בהשתאות ובפליאה אחר תהליך רכישת השפה של דור".

מה משמעות המילה "הַשְׁתָּאוּת"? (6 נק')

- בלבול
- התפעלות
- כעס
- צחוק

"השפה של דור מתפתחת בכל יום, ואני מצפה **בכיליון עיניים** לשמוע אילו 'פנינים' היא תמציא מחר".

מה משמעות הביטוי "בְּכִלְיוֹן עֵינַיִם"? (6 נק')

- בדאגה, בבהלה
- בכאב ובצריבה בעיניים
- בעצב ובאכזבה
- בקוצר רוח, בתקווה

בהצלחה!